

Türk Edebiyatı

AYLIK FİKİR VE SANAT DERGİSİ

YIL: 26 SAYI: 302 ARALIK 2000

TÜRK EDEBİYATI VAKFI
İktisadî İşletmesi Adına Sahibi
Ahmet KABAKLI

Yazışları Müdürü
Gazi ALTUN

İdare Yeri

Divanyolu Cad. No: 14
34400 Sultanahmet/İstanbul
Tel: (0212) 527 50 32-526 16 15
Belgegeçer : (0212) 513 77 49

Yazışma Adresi

P.K. 2 Sirkeci/İstanbul
e-mail: GaziAltun@Ihlas.Net.Tr

Dizgi ve Sayfa Düzeni
Erol COŞKUN

Baskı ve Cilt:
KUŞAK OFSET

Dağıtım
YAY-SAT

Türk Edebiyatı 28 Ocak 1985
tarih ve 2181 Sayılı Tebliğler
Dergisi'nde öğrenciler ve ilgililere
tavsiye edilmiştir.

Gönderilen yazılar basılınsın
basılmasın iade edilmez.

Dergiye gönderilecek yazılar
aralıklı, daktilo edilmiş olmalıdır.

Üst Yazı Kurulu dergiye
girecek yazılarda lüzum gördüğü
değişiklikleri yapar.

Türk Edebiyatı Dergisi'nde
yayımlanan yazılar izin alınmadan
yayımlanamaz veya
iktibas edilemez.

Abone Şartları

Yurt içi : 3.600.000 TL
Yurt dışı : 60 DM veya 40 \$
(Öğrenci ve öğretmen.)
3.300.000 TL

- 6 aylık abone ücreti -
yıllık ücretin yarısı kadardır

Türk Edebiyatı Vakfı,
Posta Çeki Hesap Nu: 124-540

Yurt dışındaki okuyucularımız
abone bedellerini T.C. Ziraat
Bankası, İstanbul-Çağaloğlu Şubesi,
Türk Edebiyatı Vakfı İktisadi
İşletmesi 79-4 numaralı DM veya
87-4 numaralı \$ USD,
döviz hesabına yatırmalıdır.

fiyat: 400.000 TL

İÇİNDEKİLER

- 3 Taassuba Karşı Demokrasi
Ahmet KABAKLI
- 5 Görüntüler Görüşler
Hüsvrev HATEMİ
- 8 Tiyatro Mekteb-i Edep Olabildi mi?
Ayla AĞABEGÜM
- 11 Las Vegas Dedikleri Yer - 1
Ayşe Göktürk TUNCEROĞLU
- 14 Mukaddes Şehir - Varanasi
Metin ERİŞ
- 18 Demokrasi
Birol EMİL
- 19 Dilmaç
Fırat KIZILTUĞ
- 20 "Diyorlar ki"de Yahya Kemal
İsa KOCAKAPLAN
- 24 200 Yıl Önce:
Giritli Ali Aziz Efendinin Vefatı
H. Achmed SCHMİEDE
- 25 Gökyay Hoca'yı Rahmetle Yâd Ediyoruz
Aysen AKDEMİR
- 28 "Hocaların Hocası"
Devlet Sanatçısı Orhan Şaik Gökyay
AydiL EROL
- 31 Kültür Evlerinin Aydınlığında
Sohbet ve Sanat Geleneklerimiz
Mustafa MİYASOĞLU
- 33 Cumhuriyetimizin 75. Yılında Türk Dili
Ali AKAR
- 37 Aydın'dan Hakkâri'ye Bir Uzun Yol Hikâyesi
Yılmaz KURT
- 40 "Dinle Neyden...
Osman Nuri ÖZPEKEL
- 42 Bana Gözlerimi Verin
Hızır OVACIK
- 45 Türk Dünyası İzlenimleri-2
Hüdaî CAN
- 49 Biz Savaş Çocuklarıydık
Sevinç KUŞOĞLU
- 51 Sanat Fidanlığı
Gülây GÜNGÜL
- 52 Sanat Dünyasından
- SİİRLER**
- 1 O Şarkı
Bekir Sıtkı ERDOĞAN
- 17 Ben Dertten Kaçarken...
Bahtiyar VAHAPZADE
- 17 Gelir
Âşık FEZÂİ
- 21 Göresin
Şeref TAŞLIOVA
- 21 Türküler
Mehmet Zeki AKDAĞ
- 38 Yapraklar Sararır Sen Ağlayınca
Savaş ÖZEN
- 39 Yayla Yollarında
Yılmaz ERDOĞAN
- 39 Hoş Geldin
Kaya ÖZDEMİR
- 44 "Yeni Kerem"
İhsan Tefvîk KIRCA
- 44 Hüzün
Orhan GÖKÇE
- 47 Sarı Gül
Ayşe HÜMEYRA

Cumhuriyetimizin 75. Yılında Türk Dili

Cumhuriyetimizin 75. yılını kutladığımız şu günlerde, Türkiye Türkçesinin bu süreç içinde gelişim ve değişimi, Cumhuriyet'in kuruluşunda bu husustaki hedeflenen noktalara ulaşıp ulaşılmadığı hakkında şimdiye kadar çok çeşitli görüşler ileri sürüldü. Bu yazıda, bu 75 yılda dilimizin sosyal bir kurum olarak toplumu şekillendirmesini ve bir millî kültür müessesesi olarak geçmişi geleceğe bağlaması noktasında karşılaştığı problemlerini irdedeceğiz.

Türkiye Cumhuriyeti devleti, M. K. Atatürk'ün çeşitli yerlerde ve muhtelif vesilelerle söylediği gibi esas olarak *millî kültür* üzerine kurulmuş bir devlettir. Bunun en açık delili, Atatürk'ün Türk Dilini Tetkik Cemiyeti ve Türk Tarihini Tetkik Cemiyeti'nin bizzat direktif vererek kurdurması, mirasını bu kurumlara bırakması, etrafında sürekli dil ve edebiyat bilginlerini bulundurmasıdır.

Peki Cumhuriyet'in kurucularının bu dil, edebiyat, kültür hassasiyeti nereden geliyordu?

TANZİMATTAN CUMHURİYETE

1878 Fransız ihtilali ile bütün dünyayı saran milliyetçilik cereyanları siyasî alanda millî devleti esas aldığı gibi, kültürel alanda da millî dili ve edebiyatı öngörmekteydi. Osmanlı devletinde Tanzimat'ın ilanından (3 Kasım 1839) sonra aydınlar arasında tartışılmaya başlanan millet-meşrutiyet-hürriyet kavramları millî dili de gündeme getirmiştir. İlk dönem Tanzimat aydınları, dili halkı aydınlatmak için bir vasıta olarak görmüşler, Namık Kemal, Ali Suavi, Ziya Paşa, Şemseddin Sami ve Ahmed Mithad Efendi bazı eserlerinde ve gazete yazılarında bunu uygulamaya çalışmışlardır.¹

Tanzimat döneminde yeşermeye başlayan bu halk dili ile edebiyat yapma düşüncesi kısa bir za-

man sonra yazılan Türkçe gramer ve sözlüklerle bilimsel temellerini de bulmaya başlamıştır. Özellikle Ahmet Cevdet Paşa'nın *Medhal-i Kava'id* (İst. 1851), adlı Türkçe grameri, Ahmet Vefik Paşa'nın *Lehçe-i Osmani*, (İst. 1293) Şeyh Süleyman Efendi'nin *Lügat-i Çağatay ve Türkî Osmani*, (İst. 1298), Mehmed Sadık'ın *Üss-i Lisan-i Türkî*, (İst. 1313), Muallim Naci'nin *Lügat-i Naci*, Şemseddin Sami'nin *Kamus-ı Türkî* (İst. 1900) adlı sözlükleri devrin Türk dili alanında verilen mühim çalışmalardır.

Tanzimatçılara göre daha ferdi bir edebiyatın peşinde olan Servet-i Fünûn şair ve yazarları dilin sadeleşmesi yönünde her hangi bir çaba harcamadıkları gibi, halka malolmamış bir çok kelimeyi kullanarak dili, büsbütün içinden çıkılmaz hale getirmişlerdir. Fakat bu dönemde de Ahmed Mithad, Şemseddin Sami ve Necib Asım gibi yazar ve bilim adamlarının Türkçecilik hareketini savunduklarını görmekteyiz.

II. Meşrutiyet (1908)in getirdiği hürriyet ortamında, dilde sadeleşme hareketleri de büyük bir aşama katetmiştir. Bu devirde Türkçecilik hareketi, 1909'da çıkan *Türk Derneği* ile 1911'de Selanik'te yayımlanmaya başlayan *Genç Kalemler* ve aynı yıl İstanbul'da yayın hayatına atılan *Türk Yurdu* dergileri etrafında şekillenmeye başlamıştır. *Genç Kalemler*'in ikinci cildinin 1. sayısında Ömer Seyfeddin'in "Yeni Lisan" adlı makalesi, Tanzimat'tan beri devam edegelen dil tartışmalarına yeni bir hüviyet kazandırmış, dönemin aydınları arasında esashı yankılar bulmuştur. Bu görüşler daha sonra Ziya Gökalp tarafından *Türkçülüğün Esasları*'nda 11 madde halinde "Lisanî Türkçülüğün Umdeleleri" başlığı altında felsefi ve bilimsel temellere oturtulmuştur.²

II. Meşrutiyet, dil alanı bu fikri ve ilmî zemine oturtmuştur. Meşrutiyet hareketi en azından düşünce bazında halka dayanıyor, halkı esas alıyordu. Bu *halkçılık* düşüncesi dilde, edebiyatta, sanatta halka

dönüşü de beraberinde getirmişti. Böylece, klâsik devrin gündelik dile mal olmamış deyim, terkip ve kelimeleri yazıda kullanılmamaya başlamıştı. Özellikle Türkçülük ve İslamcılık fikrini savunan aydınlar eserlerini konuşma diline yakın bir dille yazmışlardır.

Cumhuriyet'i kuran aydınlar, işte bu düşünce atmosferinde yetişmişler ve yeni devletin dil politikasını da bu düşüncelerden geniş ölçüde faydalanarak şekillendirmişlerdir.

CUMHURİYETİN İLK YILLARI

Cumhuriyet'in ilk yıllarında dil tartışmaları daha çok imlâ ve alfabe konularında yoğunlaşmıştır. 3 Kasım 1928'de Lâtin harfli alfabenin kabulünden sonra, artık, dilin gramer, sözlük ve mukayeseli araştırmalar gibi meselelerine dönülmüştür.³

Harf inkılabından sonra Atatürk'ün direktifiyle, Türk dilinin bir müessese tarafından bilimsel esaslar çerçevesinde incelenmesi amacıyla 12 Temmuz 1932'de Türk Dili Tetkik Cemiyeti kurulmuştur. Cemiyet, filoloji ve lengüistik ile Türk dili tarihi olmak üzere iki büyük alanda faaliyet gösterecekti.⁴

26 Eylül 1932'de I. Türk Dil Kurultayı toplandı. Bu kurultayda Merkez Heyeti tarafından uygulanmak üzere 7 maddelik şu görüşler kabul edilmiştir:

1. Türkçenin Sümer, Eti dilleriyle ve Hind-Avrupa dilleriyle mukayesesi yapılmalıdır,

2. Türkçenin tarihi oluşumu araştırılmalı ve grameri yazılmalıdır.

3. Derleme çalışmaları, lehçe ve terim sözlükleri yapılmalıdır,

4. Türkçenin tarihi grameri yazılmalıdır,

5. Doğuda ve batıda Türkçe ile ilgili olarak yazılan eserler toplanmalı, bu eserlerden gerekli olanlar dilimize çevrilmelidir,

6. Cemiyet, araştırmalarını bir dergi ile yayımlamalıdır,

7. Gazetelerde dil işlerine hususî yer verilmelidir.⁵

Bu kararlar, gelecekteki dil çalışmalarını şekillendirmesi bakımından oldukça gerçekçi hedeflerdir. Bu maddelerde, temel olarak, gramer, sözlük ve dil tarihi araştırmaları üzerinde yoğunlaşılması öngörülmüş, Tanzimat ve Meşrutiyet dönemlerindeki tartışmaların dışına çıkılarak akademik çalışmalar yapılması hedeflenmiştir.

Kurultayda alınan kararlar kısa sürede uygulamaya konulmuş ve çeşitli komisyonlar kurularak bu hedefler doğrultusunda çalışmalar başlatılmıştır. İlk olarak "halk ağzından söz derleme" işine girilmiş, Türkiye'nin bütün il, ilçe ve köylerinde derleme faaliyetine girilmiştir. 1933 yılının Ocak ayından başlayan bu çalışma on dokuz ay sürmüş, Ankara'da 130.000 fiş biriktirilmiş.⁶ Bunun yanında, eski eserlerde yer alan Türkçe kelimelerin de taranması yoluna gidilmiş, taranan 150 eserden 125.000 fazla fiş hazırlanmıştır. Bu eser, *Osmanlıcadan Türkçeye Söz Karşılıkları Tarama Dergisi* adıyla neşredilmiştir. Bunların yanı sıra, terim, gramer ve yayın işi de devam etmiştir.

Bundan sonra, Atatürk'ün sağlığında iki kurultay daha toplanmıştır. 24 Ağustos-31 Ağustos 1936 tarihleri arasında yapılan III. Türk Dili Kurultayında, temel olarak, tartışmaları günümüze kadar devam eden-"Güneş-Dil Teorisi" üzerinde durulmuştur.

ÖZLEŞTİRMECİLİK VE GÜNEŞ-DİL TEORİSİ

Cumhuriyet döneminde dil üzerinde en fazla tartışma yapılan konu tasfiyecilik veya özleştirme hareketidir. Yankıları günümüze kadar devam eden bu hareketin başlangıcı ve sebepleri üzerinde kısaca durmak yerinde olacaktır.

Tasfiyecilik, dilden yabancı kökenli bütün kelime, kavram ve terimleri atarak onların yerine ana dilden türetilen şekilleri ikame etmektir.

Önce, bu hareketin başlama yıllarını ve sebeplerine bir göz atmak gerekiyor.

Tanzimatçıların dilde sadeleşme fikrine rağmen Servet-i Fünun edebî akımına mensup yazarların ileri

derecede bir uydurmacılık yoluna saptıkları görülmüştür. Bu dönemde Arapça ve Farsça kelime köklerinden birtakım sözler türetilmiş, bunun yanında daha önce hiç bir yerde kullanılmayan kelimeler Arapça ve Farsça sözlüklerden devşirilerek dile sokulmaya çalışılmıştır. İşte, Servet-i Fünuncuların bu aşırı tutumuna karşı Fuat Kösearif, Osmanlıcadaki Arapça ve Farsça bütün kelimelerin atılıp yerine Türkçe veya diğer Türk lehçelerinden kelimeler ikame edilmesini tavsiye etmiştir.

II. Meşrutiyetten Cumhuriyete kadar dilde bu tartışmalar hiç durmadan devam etmiştir. Cumhuriyet'in kültür programını da bu düşünceler derin şekilde etkilemiş görünüyor.

Atatürk 1928'de harf inkılabını gerçekleştikten sonra 1932'de de dilin sadeleşmesi ve gelişmesine el atmıştır. I. Türk Dil Kurultayı'ndan sonra dilde üç-dört yıl süren özleştirme hareketi devam etmiş, III. Türk Dili Kurultayından sonra ise Güneş-Dil Teorisi tartışılmaya başlanmış, böylece tasfiyecilik çalışmaları Atatürk'ün ölümüne kadar durmuştur.

Güneş-Dil Teorisi, dil felsefesi ile ilgili bir teoridir. Kaynağı, Viyanalı dil bilgini Dr. Hermann F. Kvergitsch'in 41 sayfalık basılmamış tezidir.⁷ Teze göre, dünyada hayatın kaynağı olan güneş dilin doğuşunda da temel etken olmuştur. İnsanın zihninde uyanan bütün kavramlar, güneşin verdiği ışıktan, aydınlıktan, parlaklıktan meydana gelmiştir. Dolayısıyla insanlar ilk önce güneşe bir ad verme gereği duymuşlardır. İşte bu kavramı anlatan ilk söz, Türk dilinin kökü olan ağ kelimesidir. Yani, dillerdeki bütün kelimeler bu ağ kelimesinden doğmuştur.

İşte Atatürk bu teoriyi desteklemek suretiyle, Türkçedeki tasfiyecilik hareketini durdurmuş, dilin normal gelişme ve değişme seyrine bırakılmasını temin etmiştir. Böylece, dilimizde kültürel ve semantik anlamda derinlik kazanmış ve işlene işlene Türkçenin fonetik sistemine uydurulmuş kelimelerin dilden atılması yolu tıkanmıştır.⁸ Zaten bu hareket Atatürk'ün dil inkılabı yapma düşüncesinin temelini teşkil eden ve daha önce de Yeni Lisancıların savunduğu halkın konuştuğu Türkçe ilkesi ile de uyusmaktaydı.

Atatürk'ün dil inkılabın başlıca hedefleri şunlardı:

1. Dili karma ve yapma bir dil olan Osmanlıca nesir dilinin kelimelerinden ayıklamak,

2. Aydınların dili ile halkın dili arasındaki kopukluğu gidermek,

3. Türk diline millî bir gelişme yolu çizmek,

4. Türkçeyi uzun vadede bir bilim ve kültür dili yapmak.⁹

Bu ilkeler, bir ara, (1932-1934 yılları arasında) yukarıda ifade ettiğimiz tasfiyecilik hareketi ile sekteye uğradı ise de, Güneş-Dil Teorisi'nin hareket noktası olarak ele alınmasından sonra (1936) bu görüşleri, Atatürk'ün Türk dil inkılabı ile ilgili temel prensipleri olarak değerlendirmek gereklidir.

75 YILDA TÜRKÇENİN GELİŞMESİ İÇİN NELER YAPILDI?

Atatürk'ün bizzat kendisinin kurduğunu ve Türkçenin belli bir bilimsel kurum tarafından geliştirilmesini, araştırılmasını istediği Türk Dilini Tetkik Cemiyeti (Daha sonra Türk Dil Kurumu) yıllar içinde birçok önemli çalışmalar yapmıştır. Ama, Atatürk'ün dil için koyduğu hedeflere ulaştığımızı söylemek şimdilik pek mümkün görünmüyor.

Önce bu süre içinde yapılan çalışmalarını belli başlıklar altında ele alarak katedilen aşamaları tesbit etmek yerinde olur.

1. Sözlük Çalışmaları: Türk Dil Kurumu'nun ilk çalışmalarından biri Türkiye Türkçesinin esaslı bir sözlüğünü hazırlamak olmuştur. O güne kadar hazırlanan sözlükler -Şemseddin Sami Bey'in *Kâmûs-ı Türki'si hariç* ihtiyaçlara cevap verebilecek durumda değildi. Bunun için halk ağzında yaşayan fakat yazı dilinde kullanılmayan kelimelerin derlenmesi yoluna gidildi. Bu derleme faaliyeti-1932-1934 yılları arasında yurdun dört bir yanında görev yapan aydınlar -özellikle öğretmenler- tarafından yürütüldü. Bu çalışmalar 6 cilt halinde *Söz Derleme Dergisi* adıyla yayımlandı. Daha sonra söz konusu çalışmalar devam ettirildi. 1963-1979 yılları arasında bu derlemeler birleştirildi ve böylece bugünkü 12 ciltlik *Derleme Sözlüğü* ortaya çıktı.

Bu alanda ikinci bir eser olarak da *Tarama Sözlüğü*'nü görmekteyiz. Bu çalışmaya 1935 yılında başlanmış, XIII-XIX. yıllar arasında yazılan toplam 227 eserdeki Türkçe kelimeler taranmak suretiyle 1974-1977 yılları arasında 12 cilt eser olarak *Tanıklarıyla Tarama Sözlüğü* adıyla yayımlanmıştır. Derleme ve Tarama faaliyetlerinin yanı sıra yazı birliğinin sağlanması amacıyla imlâ işine el atıldı. 1929 yılında Dil Encümeni tarafından *İmlâ Lügati* çıkarıldı. Bu kılavuz son olarak geliştirilmiş biçimiyle *İmlâ Kılavuzu* (1996) adıyla yayımlandı.

1944'teki IV. Dil Kurultayı'ndan sonra yaşanan Türkçenin sözlüğü olan 668 sayfalık *Türkçe Sözlük* yayımlandı. Bu sözlüğün son baskısı bu yıl (1998) çıkacak ve 70 bin kelimeyi içine alacaktır.

2. Gramer Çalışmaları: Türk Dil Kurumu'nun aslı görevlerinden biri de tarihî ve çağdaş Türk lehçelerinin gramerlerini hazırlamak olmuştur. Bu amaçla ilk önce Tahsin Banguoğlu tarafından hazırlanan ve özellikle orta öğretimin Türkçe dil bilgisi ihtiyacını karşılayacak olan *Anahatlarıyla Türk Grameri* yayımlandı (1940). Bu gün bunun yanısıra tarihî ve çağdaş lehçelerin gramerlerinin hazırlanması için büyük bir proje başlatılmıştır.

Türkiye Türkçesinin gramer problemleri, Cumhuriyet döneminde çeşitli eserlerde ele alınmıştır. Bu eserlerden biri M. Ergin'in *Türk Dil Bilgisi* (1958) adlı çalışmasıdır. Yine tarihî Türkiye Türkçesinin gramer özellikleri ile ilgili olarak yazılan F. Kadri Timurtaş'ın *Eski Türkiye Türkçesi* (1977) eseri de bu alandaki önemli bir boşluğu doldurmuş, dil incelemeleri için esaslı bir kılavuz olmuştur.

Bunların dışında Türkiye Türkçesi grameri ile ilgili daha birçok kitap yayımlanmıştır.

3. Ağız Araştırmaları: Türk Dil Kurumu'nun hedeflerinden biri de Anadolu ağızları üzerinde çalışmalar yaparak bunların fonetik ve morfolojik özelliklerini ortaya çıkarmak olmuştur. Bu alanda ilk ciddi çalışmayı Ahmet Caferoğlu yapmıştır. Anadolu'nun hemen hemen bütün bölgelerinde derlemeler yapan bu bilim adamı elde ettiği malzemeyi 1940-1951 yılları arasında 9 ciltlik bir külliyat olarak yayımlamıştır. Bu öncü çalışmadan

sonra Zeynep Korkmaz tarafından *Güney-Batı Anadolu Ağızları ve Nevşehir ve Yöresi Ağızları* araştırılmıştır. Bugün Türkiye'de, *Nevşehir, Kars, Rize, Erzurum, Kütahya, Bartın, Gümüşhane, Artvin, Diyarbakır, Kırşehir ve Erzincan* illeri dışındaki şehirlerin ağızları üzerinde esaslı akademik çalışmalar yapılmamıştır. Öte yandan, iletişim araçlarının gelişmesiyle artık ağız özellikleri yavaş yavaş yok olmaya yüz tutmuştur. Bu bakımdan, başta eğitim kurumları olmak üzere bütün birimlerin bu konuya hassasiyetle eğilmesi ve bir an önce Türkiye Ağız Atlası'nın çıkarılması en önde gelen millî kültür hedeflerinden biri sayılmalıdır.

4. Bilimsel Yayınlar: Dil Kurumu, Türk dilinin temel kaynaklarını bilimsel ölçüler çerçevesinde yayımlamayı hedeflerinden biri olarak kabul etmişti. Bu bağlamda ilk çalışma H. Namık Orkun tarafından Orhun Abideleri ile ilgili eseri olan *Eski Türk Yazıtları* (4 cilt, 1936-1941) adıyla ortaya konmuştur. Karahanlı Türkçesinin leksikoloji ve folklor bakımından fevkalade kıymetli eseri *Divanü Lügati't-Türk* 1939-1943 yılları arasında Besim Atalay'ın tercümesiyle yayımlanmıştır. Bu dönemin diğer önemli eseri *Kutadgu Bilig* mevcut üç nüshası Reşit Rahmeti Arat tarafından karşılaştırılmak suretiyle yayımlanmıştır (1943). Yine aynı dönemin önemli eserlerinden biri olan *Atabetü'l-Hakayık* 1951 yılında yayımlanmıştır.

Bunların dışında daha sonraki yıllarda tarihî ve çağdaş Türk lehçelerine ait birçok dil metni doktora tezi seviyesinde bilimsel yöntemlerle incelenmiştir. Fakat bu çalışmaların büyük bir bölümü henüz yayımlanmış değildir.

Cumhuriyet'in dil politikasını belirleyen temel kurum olan Türk Dil Kurumu uzun yıllar dile hizmet etmiştir. Fakat, Atatürk'ün ölümünden sonra yeniden başlayan özleş-tirmecilik hareketi bilim adamlarını ikiye bölmüş, böylece dil çalışmalarını için harcanması gereken mesai gereksiz polemiklerle Türkçeye zaman kaybettirmiştir. Bunda, dili canlı, değişen, gelişen bir olgu olarak değil de masa başında kelime üretmeyle değiştirilebilecek bir kurum görme zihniyetinin etkisi önemli rol oynamıştır. Bu arada Atatürk'ün Dil Kurumu'nu akade-

mi haline getirme fikri de gerçekleştirilememiştir. 1983'ten sonra yeniden yapılanan Kurum, akademik çalışmalara öncelik vermiş, yabancı dillerden gelen kelimelere karşı Türkçe karşılık teklifleri sunarak halkın tercihinə sunmuştur. Ayrıca, bağımsızlığını yeni kazanan Türk cumhuriyetleri ile özerk toplulukların gramer ve sözlüklerinin hazırlanması projesini başlatılarak bu alanda önemli bir adım atılmıştır.

TÜRKÇENİN BUGÜNKÜ TEMEL PROBLEMLERİ

Yukarıda özetlediğimiz Cumhuriyet döneminde, dilin geliştirilmesi için yapılan çalışmalarda hedefler ne ölçüde gerçekleştirilmiştir, hangi noktalarda başarısız kalmıştır? Gelişen, küreselleşen dünyada önümüzdeki yüzyılda Türkçenin bir bilim ve kültür dili olarak ayakta kalabilmesi için neler yapılmalıdır?

Cumhuriyetimizin 75. yılında dilimizin ne yazık ki hâlâ bir yığın problemi vardır. Gelişen ve değişen dil mekanizması, aynı zamanda gelişme ve değişmelerin de hedefindedir. Yani iç hareketliliğin yanı sıra dış hareketlilikten de etkilenmektedir. Onun için dilin problemleri hiç bitmeyecek ve dil, sürekli kendisi ile ilgilenilmesini bekleyen bebek gibi şefkate, alâkaya muhtaç olacaktır.

Türk dilinin bugün içinde bulunduğu başlıca problemler şöyle sıralanabilir:

1. Basın-yayın dili ile ilgili problemler: Yazılı ve sözlü iletişim araçlarının gelişmesiyle birlikte, basının dili kullanmasıyla ilgili pek çok problem ortaya çıkmıştır. Bunları maddeler halinde sıralayalım:

a) *Argo kelimelerin yaygınlaşması:* Dilin özel bir alanı olan ve belli çevrelerce konuşulan argo kelimeler genel dilin malı edilmeye başlanmıştır. Bu da dilde kuralları bozmakta, kelimeleri gerçek anlamları dışına taşıyarak iletişimde zevksizlik ve kopukluk yaratmaktadır.

b) *Bölge ağızlarıyla yazmak ve konuşmak:* Anadolu'nun çeşitli bölgelerinden gelerek büyük şehirlere yerleşen insanlara ulaşma reytingi kaygısıyla bölge ağızlarıyla konuşma ve yazma yaygınlaşmaktadır. Özellikle reklam filimlerinde görülen bu bozukluk genel yazı ve ko-

nuşma dilini zedelemekte, Türkçenin standard bir ilim ve kültür dili olmasını engellemektedir. Ağız özellikleri, bilim adamları tarafından incelenir; eğer orada, genel dilde karşılığı olmayan kelimeler varsa yazı diline bu kelimeler ikame edilir. Yoksa ağız özelliklerini göz önünde tutarak konuşmak ve yazmak dile vurulacak en büyük darbelerden biridir.

c) *Telaffuz ve imlâ hataları:* Özel radyo ve televizyonların yaygınlaşmasıyla birçok kelimenin telaffuzu yanlış yapılmaktadır. Nasîb yerine nâsîb, alem (bayrak) yerine âlem (dünya), âşık (tutkun, âşık) yerine aşık (aşık kemiği), dahi (da de, bile anlamında) yerine dâhi (deha sahibi)... gibi yanlış telaffuzlar dile yerleşmeye başlamıştır. Bunun yanında imlâ hatalarına da bol bol rastlanmaktadır. Özellikle 'ki' aitlik eki ile 'ki' bağlacı, da/de bağlacı ile -da/-de bulunma hal eki bu konuda ilk akla gelen örneklerdir. Yanlış yerine yanlış, yalnız yerine yanlış kelimelerinin yazılma yanlışlığına yalnızca öğrenci sınav kâğıtlarında değil, büyük gazetelerin köşe yazarlarında ve televizyonlarımızın meşhur alt yazılarında da rastlıyoruz.

Bunun için basın-yayın dili ile ilgili olarak TDK etkin olarak görev almalı, bu alana yönelik kurslar, toplantılar düzenlemelidir. Ayrıca gazete ve televizyonlar da iç denetim sistemini geliştirerek bunun gibi hataları 'teknik hata' diye geçiştirmekten vazgeçip daha ciddi tedbirler almalıdırlar. Belki bunların hepsinden daha önemlisi, toplum olarak bu hatalara karşı duyarlı olmalı, gerektiği zaman ferdi girişimde bulunmalı, söz konusu yanlışları yapan yazılı ve sözlü basını uyarmalıyız.

2. *Yabancı kelime salgını:* İletişim araçlarının gelişmesiyle özellikle İngilizce kelimeler dünya dillerini tehdit eder duruma gelmiştir. Söz konusu kelimeler yazılı ve sözlü basın-yayın organlarıyla çok kısa sürede toplumun bütün kesimlerine yayılmakta, böylece, dilimizin, ses, yapı ve söz varlığını tehlikeli biçimde kuşatmaktadır. Bu da Türkçenin bilim ve kültür dili olma yolundaki gelişimine büyük darbe vurmaktadır. Yabancı kelimelerle ilgili problemleri birkaç başlık altında toplayabiliriz:

a) *Yabancı kelimeyi aynen alıp kullanma:* Özellikle bilgisayar, banka-

cılık, ekonomi, turizm gibi dışa açık meslek ve sektörlerde yabancı kelimeler yoğun olarak kullanılmaktadır. Bilgisayar alanında Türk Bilişim Derneği'nin bu problemi fark ederek Türkçe terimler önermesi ve bunları uygulamaya çalışması takdir şayan bir harekettir. Bu alanlarda yabancı kelime kullanmayı, mesleğin dünya ile bütünleşmesi şeklinde izah etmeye çalışma gibi tutarsız bir davranışa şahit oluyoruz. Elbette, dünya ile iletişim kurulacak, bütünleşilecektir. Fakat, bu mazeret, söz konusu alanlarda Türkçe terimlerin kullanılmaması gibi bir netice doğuramaz.

Yabancı kelimelerin, dili kirletmemesi için öncelikle acilen çeşitli iş alanlarına yönelik Türkçe terim sözlükleri hazırlanmalıdır.

b) *Yabancı dillerin alfabe ve imlâ sistemlerini kullanma:* Son yıllarda yaygınlık kazanan bir diğer dil kirlenmesi de Türk alfabesinde olmayan harflerin kullanılmasıdır. Bunların başında w, x, ç işaretleri gelmektedir. show, showrom, fax, fix bu harflerin kullanıldığı en bariz kelimelerdir. Yine İngilizce "ve, ile" anlamına gelen & işaretine de artık her köşe başında rastlamak mümkün. İngilizce "i" sesinin harf karşılığı olan "y"nin bazı gazete ilanlarında Türk alfabesindeki "i" yerine kullanıldığına da rastlanılmaktadır. (Mesela "Kirişler Ayrarı" yerine "Kyryşler Ayrarı").

c) *Yabancı ekler:* Birtakım yabancı eklerin gelişigüzel her kelimenin başına getirilerek kullanılması Türkçenin söz yapma yeterliliğini esaslı biçimde tehlikeye sokmaktadır. Yabancı dillerden alınan kelimelere Türkçe ekler getirilerek onu zaman içinde Türk fonetik sistemine uyduruyorduk. Fakat son zamanlarda yabancı kelimeyle birlikte eklerin de 'ithal edilmesi' Türkçeyi yetersiz görme, ikinci plana atma dalaletinin (veya gaffletinin) bir sonucudur. Inter-, mega-, -matik, -bank, the, gross-, -s... gibi.

ç) *Yabancı yapı tamlamalar:* Bu, dilimize yukarıdaki sorunlara oranla daha eski yıllarda yerleşmiş bir yanıştır. Bilindiği üzere, Türkçe tamlamada, tamlayan önce tamlanan sonra gelir. Hind-Avrupa ve Sami dillerinde ise tamlanan tamlayanın önüne getirilir. Özellikle, işyeri isimlerinde Türkçe tamlamanın yapısı ters çevrilmiş ve Batı dil-

lerindeki biçimde kurulmaya başlanmıştır. "Merkez Eczanesi" yerine "Eczane Merkez", "Park Oteli" yerine "Otel Park", "Levent Otoparkı" yerine "Otopark Levent"...

3. *Yabancı Dille Eğitim:* Ülkemizin en çok tartışılan eğitim meselelerinin başında yabancı dille eğitim gelmektedir. Bu konu ülkemizin her zaman "sıcak" gündemlerinden biri olduğu için üzerinde fazla durmayacağız. Yalnızca, eğitimin, insanların anadili ile yapılmasının bilimsel-pedagojik bakımdan daha verimli sonuçlar doğurduğunu vurgulamak istiyoruz. Bunun için okullarmızda yabancı dille eğitim yerine, çağın bütün teknolojik araçlarından yararlanılarak dört başı mamur bir yabancı dil eğitimi verilmelidir. O zaman hem dilimiz bilim ve kültür dili olma yolunda gelişmesini sürdürecektir hem de insanımız dünya ile her seviyede sağlıklı ilişkiler kuracaktır.

SONUÇ

Türk dili uzun tarihi geçmişi olan ve geniş bir coğrafyada konuşulan dil olma itibarıyla birçok gelişme ve değişimler yaşamıştır. Türkiye Türklerinin konuştuğu Türkçe de Selçuklu, Osmanlı tecrübelerini yaşayarak ve çağların süzgecinden süzülerek Cumhuriyet dönemine kadar gelmiştir. Büyük devlet adamı ve devlet kurucusu M. Kemal Atatürk, milletimizin bu önemli can damarının gelişmesi, bilim ve kültür dili olması için her türlü imkânı hazırlamış; bazan da bilim adamlarına öncülük etmiştir. Hatta şahsî mirasın bir bölümünü bu alandaki çalışmalarda kullanılmak üzere bırakarak, konuya verdiği önemi maddî destekle de perçinlemiştir.

Cumhuriyetimizin 75. yılında Türkçe, başta aydınlar olmak üzere bütün toplum kesimleri tarafından anadil bilinciyle kucaklanmayı ve bilim ve kültür dili olarak 21. yüzyılın birkaç önemli dili haline getirilmeyi bekliyor. Dilimiz, uzun tarihi geçmişi, zengin kelime ve ek yapısı ve muhteşem ifade gücüyle buna hazırdır. Yeter ki toplumumuza, dilin, millet hayatının en önemli varolma dayanaklarından biri olduğu gerçeği kavranılabilsin. Bu görev de herhalde Türk aydınına düşmektedir.